

כיצד להתייחס לחלומות?

עיון בפרשת השבוע על פי הרש"ר הירש

1. רש"ר"ה בראשית י"ג, י"ד-ט"ז

עולם. "אלם", "הלם", "חלם", "עלם" - הוראת היסוד: לאסור ולא לפתח. האילם אסור בלשונו; האלומה קשורה; ההולם בפטיש, דוחס ומקשה את המתכת. "נעלם": נסתר; "עלם": צעיר שטרם התפתח וכוחותיו לא יצאו אל הפעל. שם החלום הוא מסתורי - כחלום עצמו; כי משורש "חלם" נגזר גם "חלמון" ו"החלמה". תאי החיים של האפרוח מצויים בחלמון בערבוביה; הם קשורים זה לזה ומעורים זה בזה, ולא יצאו מן הכת אל הפעל. יחס החלום לתודעה השכלית הערה - כיחס החלמון לאפרוח. כל אוצר התאים של דמיונות ורעיונות גנוז וארוג בחלום; התודעה הערה תרכיב מהם את הגוף העצמאי של הרעיונות; והם גנוזים בחלום בערבוביה וללא סדר, קשורים ומעורים זה בזה. ואולי זה כל עצמו של תהליך ההחלמה: להשיב על כנם את הקשרים שנפגעו בין כוחות וליחות אורגניים; להשיב על כנה את ההרמוניה החמרית והדינמית של הגוף. או שמוא מתייחסת "החלמה" בעיקר - לתהליך הריפוי של פצעים? אולי מתחיל התהליך הזה ביצירת חומר. נוזל לחידוש הרקמה (מוגלה)? שמוא תפקיד המוגלה בחידוש היצירה - כתפקיד החלמון ביצירה, - והמוגלה היא אפוא החלמון של חידוש היצירה? והשווה גם "אולם": חוק, בריא. "עולם" הוא הזמן שטרם "התפתח", טרם יצא מן הכת אל הפעל; זמן העבר, שההווה גנוז בחיובו; זמן העתיד, הגנוז בחיובו ההווה; מכאן: "מן העולם ועד העלם" (דברי הימים א' טז, לו).

2. רש"ר"ה בראשית כ', ג'

בחלום - כבר התבוננו בשורש זה, הקרוב לשרשים "עלם", "הלם" ו"אלם" (המורים על משהו קשור, כבול, מקופל ומכווץ, בלתי מפותח); וממנו "חלמות" (החלמון) ו"חלם" (לשון החלמה); וכבר פיתחנו על - פי - זה את מושג החלום, כפי שהוא מתבטא בשמו הניתן לו בלשונו. הרי זה מצב, המתואר באיוב (לג, טו - יז): "בחלום חזיון לילה בנפל תרדמה על אנשים בתנומות עלי משכב. אז יגלה און אנשים ובמסרם יחתם. להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה" - הרצון החופשי כבול, הגוף והרוח פועלים על - פי חוקים אחרים; כשם שבחלמון הזה מקופלים ואחוזים בערבוביה ובהעדר דמות כל אותם הנבטים של האורגניזם העתיד להיווצר: משום

שעדיין חסרה בו הנפש, אותו ניצוץ של עצמאות חיה, ההופך את הנבטים כולם לדמות אחת, מפריד ביניהם ושליט עליהם. כך בחלום חסר השכל הפעיל של הנשמה: מחשבות ודמיונות ארוגים ואחוזים אלו באלו, מתקשרים על - פי קשרי אסוציאציה מקריים, מפני שהשכל האנושי המודע - איננו מחזיק ברסן המחשבות. כל חלום אינו אלא "חלמות" - נסיגת הפסיכה אל מצב שבעובר. במצב זה, לא האדם הוא החושב ומדמה - אלא המחשבות והדמיונות פועלים באדם, בתוך נפשו. באותו מצב, יש והקב"ה אומר את דברו לאדם: "יגלה און אנשים ובמסרם יחתם" (איוב, שם). - בחלום השלוח מאת ה' - ה' הוא הוא השכל הפעיל:

3. עין אי"ה ברכות ב', ט', ל"ז

ואר"ח חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא. האגרת השלוחה היא אות על חפץ משלח המכתב והיא ג"כ סבה שיעשה חפצו. והנה החפץ ודאי לא ישתנה ע"י העדר קריאת המכתב, אלא שאם יקרא המכתב יהי' הוא הסבה להגעת החפץ, ואם לא יקרא יוסיף בעל החפץ לעסוק בהגעת החפץ ע"י סבות אחרות. כן החלומות כיון שהם חק קבוע בטבע הנפש א"א שלא תהי' להם תעודה אחת מתעודתם, אמנם היא להיות סבות ומניעים פנימיים להכשיר את נפש האדם אל העתיד לבא עליו. ובוה הוא דומה לכל כוחות הטבע שהם משמשים לצרכי האדם, בין לבנות בין להרס, רק כשיחובר עמהם עבודת השכל האנושי.

4. עין אי"ה ברכות ב', ט', ל"ח

ואר"ח חלמא בישא קשה מנגדא, שנאמר והאלהים עשה שירא מלפניו, וארכב"ח א"ר יחנן זה חלום רע. יסורי הנפש הם גדולים ומעיקים יותר הרבה מיסורי הגוף. ע"כ חלום רע שפועל בעותי אלוה על הכח המדמה שבנפש הוא קשה ממכות ויסורי הגוף, ומכח זה עצמו תבוא התועלת של חלום רע, כי יראת העונש הצריכה לתקונו של עולם צריכה שתתקרב בציורה לאדם. ובאשר להשלים יראת העונש צריך ללמוד של השארת הנפש שכרה וענשה, ועונש רוחני אינו מצוייר יפה לאדם הטבוע בגשמות חושיו, ע"כ בא החלום הרע שהוא לפעמים מצער את האדם בצער נמרץ ופחד של בלהות שאול, כדי שיהי' לו מושג מיראת העונש הרוחני של הנפש.

5. עין אי"ה ברכות ב', ט', ס"ז

רבא רמי כתיב נחלום אדבר בו וכתוב וחלומות השוא ידברו לא קשיא כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד. הכח המדמה יכול להיות קשור בהמציאות הכללית רק באיש אשר כל מעשיו והגיניו לבבו הם ערוכים להאושר הכללי של כל המציאות כולה, והוא העובד ד' היותר נשגב. וכיון שכל דיעותיו ומעשיו קשורים הם להמטרה הכללית של השלמת כל היקום כולו, מעשה ד' והצלחתם, ע"כ כחו המדמה הנהו גם הוא נפעל רק מעניינים שיש להם יחס עם כלל המציאות. ע"כ יהיו בתוכן של ענין רב, ודבקים באמת עם הקשור בכלל המציאות מהעתיד וההווה והעבר. אמנם האיש אשר מחשבותיו והגינותיו פונות אל מגמתו הפרטית, גם כחו המדמה אינו כ"א מתייחס אל ערכו הפרטי, ואין לו יחס אל כלל המציאות כולה. ומה הוא האמת שיוכל להמצא בכח מדמה כזה שאינו מתפשט מהתרכויות עצמיותו הפרטית, אין פעולה בלא פועל. ע"כ הכח המפעיל על הכח המדמה של האיש הקדוש שכל נפשו קשורה אל טובת כלל המציאות כולה, הוא כח מתאים אל תהלוכות כללות המציאות, וחזויותיו יהיו תמיד מועילים להדרכה והישרה כללית, ע"י מלאך, כח כללי הוכן מראש ע"פ העצה של החכמה העליונה להשלים את כללות המציאות. אמנם האיש הפרטי, שקטנו מחשבותיו והגיניו רק בחוג אנוכיותו הפרטית, יהיו מצומצמות, סידור כחו המדמה לא יצא אל הפעל כ"א ע"פ כחות הפרטיים שאינם מתאימים לטובת כללות המציאות ואינם קשורים בו. חלומות כאלה השוא ידברו, והם ע"י שד, כח פועל רק לפי ערך הפרטיות שאינו מתאים לסדר ומשטר כללי, ואינו לובש מלאכות, כתכונת הקדושה המתנשאת לחבוק ורועות עולם באהבת שם ד' אל עולם.

בראשית מ"א, י"ד-ט"ז

(יד) וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן הַבּוֹר וַיַּגְלֵהוּ וַיַּחְלֶף שְׂמֹלְתוֹ וַיָּבֵא אֵל פְּרָעָה: (טז) וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל יוֹסֵף חֲלֹמֹתַי וּפְתָרַן אֵין אִתּוֹ וְאָנֹכִי שֹׁמֵעַתִּי עֲלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלֹמֹתַי לְפָתֹר אֹתוֹ: (טז) וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת פְּרָעָה לֵאמֹר בְּלִעְדֵי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלֹם פְּרָעָה: